

מן הסיפור העגום של הזכויות על הקרקע אף אחד לא ייצא ומלוא תאוותו בידו

יחיאל לקט
יו"ר דירקטוריון קק"ל

כאשר אנו עוסקים בשאלה העקרונית של "קרקע הלאום" או בעיקרון של בעלות המדינה על הקרקע – אין אנו דנים בנושא מדעי אלא בנושא שכל כולו עניין של השקפה, של תפיסת עולם שבמסגרתה נמצאות שתי גישות שונות. האחת: בעולם הגלובלי שבו אנו חיים, "מדינת לאום" נחשבת כדבר אנכרוניסטי. השנייה: גם אם העולם גלובלי, עדיין יש חשיבות מרובה למבנה דמוגרפי-פוליטי המוגדר כ"מדינת לאום", כמו ישראל. כאמור, שתי הגישות הללו הן תולדה של נקודת השקפה, אבל אסור לנו לשכוח כי החלק האחר של כל תיאוריה, החשוב לא פחות, הוא החלק הפרקטי: מה עושים עם התיאוריה, מהי מדיניות העשייה.

קרן קיימת לישראל שאפה בעבר, ושואפת גם היום, לכך שכל מה שקשור לתחום של השקפה יהיה מבוסס על הקונצנזוס הלאומי הרחב ביותר האפשרי ולא על איזו גישה פוליטית ספציפית שמתמודדת עם גישה פוליטית אחרת. מי שבוחן את הוויכוחים, את הדינונים, את העמדות ובעיקר את המעשים של קרן קיימת לישראל שנעשים על בסיס השקפה זו, יכול להיווכח בקלות שבשאלות של "מה לעשות ומה לא לעשות", השאיפה של קק"ל הייתה תמיד למצות עד כמה שאפשר את ההסכמה הלאומית. תפיסת עולם זו קיימת עד היום והזה ולכן אין זה מקרי שלקרן קיימת לישראל, שהיא זרוע של העם היהודי הדואגת לשמירת האינטרסים של העם היהודי, יש דירקטוריון רחב מאוד שבו יושבים 37 נציגים של כל הארגונים היהודיים בעולם, כמעט ללא יוצא מן הכלל. וזאת כדי להביא לידי ביטוי את הקונצנזוס היהודי הרחב ביותר האפשרי.

מאז הקמתה של קרן קיימת לישראל היה העיקרון הבסיסי לפעולתה בתחום הקרקעי יצירת זרובה קרקעית גדולה בבעלות הלאומית של העם היהודי. מדיניות זו מנחה גם היום את דירקטוריון קרן קיימת לישראל שהוא הגוף הניהולי העליון הרואה את

תפקידו המרכזי בשמירת כל הפרמטרים של עקרון הבעלות הלאומית על הקרקע. זאת על אף העובדה שבשנים האחרונות חלה בדעת הציבור הישראלי נסיגה משמעותית מכל מה שקשור להתייחסות לעיקרון הזה כמוביל וכמנחה את המדיניות הקרקעית של המדינה. למרות השינוי בעמדת חלקים מן הציבור הישראלי, קרן קיימת לישראל רואה גם היום את תפקידה המרכזי כשומרת קפדנית על העיקרון של בעלות העם היהודי על הקרקעות. זה הציווי שהורה לנו העם היהודי שבמשך שנים רבות אסף כספים לשימור המטרה הראשונה במעלה בעיניו: שמירת הבעלות הלאומית על הקרקע כקו הראשי, היסודי, העקרוני שחייב להנחות אותה בכל עמדותיה בתחום של המדיניות הקרקעית. גם היום, כאשר עולות בציבור תהיות כמו: מה זכותה של מדינת לאום בנושא הקרקעי; האם בכלל יש למדינת ישראל זכויות מיוחדות שמטרתן לשמור על אופיה ומהותה כמדינה יהודית; האם עמדה מהותית זו מהווה סתירה לדמוקרטיה או אולי היא עולה בקנה אחד עם עקרונות הדמוקרטיה – קרן קיימת לישראל שומרת בקפידה על הנחיית היסוד שקיבלה מן העם היהודי לדורותיו.

בקרן קיימת לישראל קיים קונצנזוס השולל את ההשקפה הטוענת שיש סתירה מהותית בין שמירה על הזכויות הבסיסיות של האזרח במסגרת מדינה דמוקרטית המחייבת, בין השאר, שוויון בין אזרחיה, לבין התייחסות לצרכיה הלאומיים של המדינה היהודית. בקק"ל אין ויכוח על העובדה שיש לישראל היא מדינה יהודית ולכן יש לה זכות יסודית להביא לידי ביטוי נאות את ההגדרה העצמית של העם היהודי; את העצמאות המדינית של הרוב המכריע של התושבים במדינה היהודית הזו, שתמיד חייב להיות הרוב המכריע ושיש למדינה היהודית הזו חובה וזכות לפעול על מנת להגן ולשמר את אופייה היהודי באמצעים שעומדים לרשותה ואין בכך כל אלמנט של "חוסר מוסריות" או "אנטי דמוקרטיה". יחד עם זאת, תפיסת עולמה של קק"ל קובעת שעל אף היותם של היהודים הרוב המכריע במדינת ישראל חובת המדינה להתייחס לאזרח הערבי ולמיעוט הערבי בישראל באותו יחס שהיינו רוצים שיוענק במדינות העולם ליהודים, לקהילות היהודיות – יחס של שוויון מלא ומוחלט.

למרכה הצער זה לא מה שקורה בפועל, אבל כיוון שאני דוגל בעקרון השוויון, זכותי לתבוע מהאזרחים הערבים של ישראל לכבד את זכותנו לקיים בישראל מדינה יהודית על-פי המסורת שלנו, התרבות שלנו, המורשת שלנו, וזכותנו לנקוט בכל האמצעים כדי להגן על יהדותה של המדינה. בשם השוויון הזה אין לי כל ספק, כי גם מבחינתה של קק"ל אין סתירה בין הצורך שלנו לפעול לשמירת העקרונות הדמוקרטיים

מן הסיפור העגום של הזכויות על הקרקע אף אחד לא ייצא ומלוא תאוותו בידו

ולהבטחת הזכויות הבסיסיות לכל אזרחי המדינה, לבין הצורך לנקוט במדיניות שתשמור על אופייה היהודי של מדינת ישראל. אמנם ייתכן כי במסגרת המצב הנוכחי יש מקום להרהר מחדש על ההגדרות וההסדרים הנוכחיים לגבי קביעת המדיניות והפעילות הניהולית המעשית של מקרקעי ישראל, וגם יש צורך לעשות אבחנה ברורה יותר בין קרקע הלאום השייכת לעם היהודי לבין מקרקעין של המדינה שלגביהם יש לנהוג מנהג של שוויון בין כל האזרחים.

**"בניגוד להגדרות
הקובעות שיש
להשתמש בקרקע
רק לצורכי
חקלאות – ויש
אף המת"חיים
אליה במעין
'קדושה' – אונחו
בקק"ל אומרים
'פרנסה', לא רק
חקלאות".**

תרומה משמעותית וחשובה להבנת הצורך בחשיבה כזו תרם בג"צ קעדאן. אמנם הוא עדיין לא הוביל למסקנות ברורות או להצהרות מעשיות, אבל הוא בהחלט הרעיד את אמות הספים וגרם לכולנו, בקק"ל, להקדיש לדילמה חשיבה מעמיקה שאחת מתוצאותיה תהיה אולי הפרדה מוחלטת בין ניהול הקרקעות של קרן קיימת לישראל לבין ניהול הקרקעות של המדינה.

תחום שני שאנו עוסקים בו עתה ביתר שאת הוא בחינת המדיניות הקרקעית המעשית של קרן קיימת לישראל. עד כה היה אחד מעקרונות היסוד של קק"ל מושתת על ההכרה בחשיבותו של עידוד פיתוח ההתיישבות וחיזוקה, כשהדגש הוא על הפעילות

באזורים הפריפריאליים. כאשר עוסקים בפיתוח אין המדובר רק בנטיעת עצים, אלא גם בשמירה ובפיקוח על הקרקעות בפריפריה, בעיקר על קרקעות שהן כבעלות קק"ל או בניהול חברת הימנותא, מול פלישה מסיבית ובלתי חוקית של יהודים ולא יהודים, בעיקר בנגב אבל גם בגליל, אם כי במידה מצומצמת יחסית. אנו ממלאים את תפקיד שומר הקרקעות, כי למדינה כנראה אין את הכלים או את האומץ הפוליטי לדאוג לאכיפת החוקים, כך שקרקע המדינה תישאר בידי המדינה ולא תהיה נחלתם של פולשים מפרי חוק. למרות שהשמירה איננה בהגדרת תפקידה של קק"ל, אנחנו עושים ככל יכולתנו כדי לצמצם את איבוד הקרקע בגלל פלישות אלו או בגלל תהליכי אובדן שליטה על הקרקע.

השמירה על הקרקע אינה נעשית דרך מניעת פלישה בלתי חוקית. עמדתה של קק"ל היא כי חלק חשוב מן השמירה ייעשה על-ידי הרחבה של הקרקעות המעובדות בידי

מתיישבים יהודים. ברור לנו כי ככל שחלק זה יהיה גדול יותר, כך יהיה קטן יותר החלק הפנוי להשתלטות בלתי חוקית. מן הטעם החשוב הזה קק"ל תומכת ומשתתפת בהקמת יישובים חדשים, בעיקר באזורי הפריפריה. לא מכבר החליטה הממשלה על הקמת 14 נקודות יישוב. מתוך הכרה בחשיבות הלאומית של השמירה על הקרקע נרתמה קק"ל למשימה ואנחנו כבר עובדים בארבעה אתרי התיישבות חדשים, בעיקר בפריצת דרכים ובהכשרת התשתית ליישובים. היקף הפעילות הזו של קק"ל אינו מבוטל. אנחנו עוסקים בהכשרת מאות דונמים קרקע בשנה באותם יישובים פריפריאליים שמטבע הדברים, בהעדר עיר סמוכה, יכולים להתפרנס בעיקר מחקלאות. הפיתוח החקלאי שאנו תורמים לו רבות, עונה על שני תפקידי יסוד של קרן קיימת לישראל. האחד – שמירה על הקרקע. השני – שמירה על הירוק, על איכות הסביבה ועל האקולוגיה. כדוגמה לתרומה לאיכות הסביבה אפשר להביא את העמדה שהציגו חוקרי מכון וייצמן שלפיה 200 מיליון העצים שנטעה קרן קיימת לישראל במשך השנים הביאו לא רק לצבע ירוק על לחייה הצחיחות של המדינה אלא גם לשיפורים בשכבת האוזון.

כדי לעודד את החקלאות בפריפריה, קק"ל משקיעה הרבה במחקר ובפיתוח המסייעים להיווצרות תנאים המאפשרים מציאת פרנסה הוגנת בחקלאות. בשנים האחרונות נכנסה קק"ל לתחום פעילות חשוב נוסף, שהוא בעיני גולת הכותרת של פעילותנו – השקעות בהקמת מאגרי מים. עד כה הקמנו קרוב ל-160 מאגרי מים שהגדילו את יכולת קיבול המים של מדינת ישראל, ממי נגר עילי ומזרימות חורפיות, ב-7%-8%. על-פי תכניות העבודה של קק"ל במשך חמש השנים הבאות נקים עוד כ-100 מאגרי מים, במטרה לאגום את המים המושבים שבהם ניתן להשתמש לצרכים חקלאיים וכך לשחרר לצריכה מים שפירים.

במשך השנים שינינו את תדמיתה של קק"ל, אולי עוד לא מספיק. על אף כל עבודות הפיתוח שאנחנו מבצעים, קק"ל היא גם הארגון הירוק הגדול ביותר במדינה. אנו דרך הביניים הריאלית בין גישות "ירוקות" ל"פיתוחיות" קיצוניות. מצד אחד פועלים בשטח ארגונים ירוקים הטוענים שאסור להקים יישובים חדשים, אסור לגעת בטבע ובנוף, אסור לעשות דבר. מצד שני, בעיקר בתחום המוניציפלי, מוצגות עמדות קיצוניות מסוג אחר הטוענות שמוכרחים לבנות בכל מקום שיש בו "ירוק", כי עצים אינם משלמים ארנונה. אנחנו בקק"ל מתנגדים לשתי הגישות המנוגדות הללו. טענתנו היא שצריך להתחשב בצורכי הפיתוח של ישראל, אבל תוך כדי הימנעות,

מן הסיפור העגום של הזכויות על הקרקע אף אחד לא ייצא ומלוא תאוותו בידו

ככל האפשר, מפגיעה בטבע ובנוף. אחת ההתמחויות שלנו בקק"ל היא מציאת חלופות מציאותיות הממזערות את הפגיעה בטבע ובנוף, ואפילו אם כרוכות בהן עלויות נוספות.

את כל הפעילויות החשובות האלה, כולל עמדתנו הנחרצת בנושא זכויות החקלאים, אנו עושים ונעשה מתוך נקודת המוצא הקובעת כי חובה לשמור מכל משמר על עקרון הבעלות הלאומית על הקרקע. למרבה הצער לא תמיד אנחנו מצליחים לשכנע את הרוב במועצת מקרקעי ישראל לקבל את עמדתנו זו ואם להודות על האמת לא פעם מתקיים ויכוח חריף בנושא זה גם בתוך קרן קיימת לישראל. אנחנו בקק"ל משוכנעים שקרקע צריכה לשמש לייעוד שלמענו היא ניתנה, שלמענו היא יועדה. לדעתנו, מי שקיבל קרקע לצורכי פרנסה צריך להשתמש בה למטרה זו. ו"צורכי פרנסה" אינו ביטוי סתמי.

**"הוויכוח האינסופי,
העוסק במחלוקת
הקרקעית
החריפה הקורעת
את החברה
הישראלית, נמשך
זמן רב מדי. חובת
כולנו להגיע, סוף
סוף, לפתרונות
מוסכמים".**

בניגוד להגדרות הקובעות שיש להשתמש בקרקע רק לצורכי חקלאות – ויש אף המתייחסים אליה במעין "קדושה" – אנחנו בקק"ל אומרים "פרנסה", לא רק חקלאות. הפרמטרים שונים, כי מספר הדונמים הדרושים לפרנסה מחקלאות איננו זהה למספר הדונמים הדרושים לצורך פרנסה מתיירות, למשל. לכן יש לגבש פרמטרים חדשים, שיהלמו מציאות

מתהווה אבל מתוך נקודת הראות העקרונית שמה שחשוב הוא היכולת למצוא פרנסה מן השימוש בקרקע. כי איזו תועלת תצמח למדינה אם מי שמצד אחד הוקצתה לו קרקע לשימוש חקלאי ומצד שני קוצצו לו מאוד מכסות המים לעבודה החקלאית – לא יוכל למצוא פרנסה הוגנת מהקרקע שנמסרה לשימושו? עלינו להיות מציאותיים, להכיר בזכותו של מחזיק הקרקע לבקש, תנו לי אפשרות להשתמש בקרקע כך שתתאים לפרנסתי גם בתחום אחר, שאינו חקלאות.

כבעלים וכמנהלים של קרקעות הלאום וקרקעות המדינה חובתנו ליצור קריטריונים חדשים שיאפשרו למתיישבים קיום בכבוד. אנו בקק"ל תומכים בעמדה שיש זכויות מסוימות לחקלאים שהתיישבו על הקרקע, עיבדו ועבדו אותה במשך עשרות שנים,

וכי תפקידנו הוא למצוא את דרך המלך שתיצור קונצנזוס בין העמדות הקוטביות השונות, למצוא את המכנה המשותף. הוויכוח האינסופי, העוסק במחלוקת הקרקעית החריפה הקורעת את החברה הישראלית, נמשך זמן רב מדי. חובת כולנו להגיע, סוף סוף, לפתרונות מוסכמים. ברור לי שאי-אפשר שכולם ייצאו מן הסיפור העגום הזה ומלוא תאוותם בידם. כל פתרון, גאוני ככל שיהיה, לעולם לא יוכל לרצות את כולם. על כל אחד מהצדדים במאבק הזה לזותר על דבר מה. על כל אחד מאיתנו להסתפק בפחות ממה שהוא דרש, ממה שרצה להשיג ולהגיע לקונצנזוס. למרבה הצער ועוגמת הנפש עדיין לא הגענו לפתרון הרצוי, לפתרון שלדעתי הוא אפשרי, שבג"צ כבר התווה לו את הדרך, לפתרון שממש מסתתר מעבר לפינה ורק צריך לגלות אותו. ברצון טוב. בנכונות לויתורים הדדיים. בשיתוף פעולה. לא במאבקים כוחניים.